

В. Ю. Стеценко
завідувач кафедри галузевих юридичних дисциплін
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)
Г. Є. Мазур
магістрантка факультету політології та права
спеціальності “Право”
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ГЕНОЦИД – ЯК ОДИН З НАЙСТРАШНІШИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДСТВА

Геноцид належить до найбільш небезпечних злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Небезпечність його визначається тим, що він ставить під загрозу існування окремих груп людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак. Лише впродовж минулого століття від масового знищення через національну, етнічну чи расову приналежність або релігійні переконання у світі потерпілими стали декілька мільйонів осіб. Однак усвідомлення світовою спільнотою суспільної небезпеки таких діянь та їх правова оцінка відбулися лише в середині ХХ ст. Наслідком цього стало прийняття Конвенції ООН “Про попередження злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948 р. (далі – Конвенція 1948 р.), яка надала поняття геноциду як міжнародному злочину та визначила принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення.

Незважаючи на такі дії ООН, прояви геноциду не було зупинено та з часу прийняття Конвенції 1948 р. було зафіксовано понад півсотні таких злочинів. З метою попередження геноциду були створені Югославський (1991 р.) та Руандійський (1992 р.) трибунали, а в липні 2002 р. почав діяти Міжнародний кримінальний суд, який уповноважений здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, які вчинили геноцид. Це дозволяє стверджувати, що сьогодні протидія геноциду є актуальною проблемою сучасності [7, с. 209].

Теоретичні дослідження проблем кримінальної відповідальності за геноцид розпочалися в 50-х роках минулого сторіччя та були проведені такими вченими: М. М. Андрюхіним, І. Г. Барсеговим, Л. Н. Галенською, Р. Лемкіним, О. В. Малаховою, А. Н. Трайніним, О. М. Трикоз, Г. І. Тункіним та ін. У наукових працях були визначені основні ознаки геноциду як міжнародного злочину та розглянуті теоретичні і практичні аспекти застосування кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за його вчинення.

Поява в Кримінальному кодексі України розділу “Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” зумовила подальше дослідження теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за геноцид вітчизняними вченими, серед яких: І. І. Строкова, М. С. Аль-Захарна, В. П. Базов, О. О. Бахуринська, В. К. Грищук, Н. А. Зелінська, М. Й. Коржанський, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, В. П. Попович, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та ін. Констатуючи значний внесок цих вчених у розроблення проблем кримінальної відповідальності за геноцид, слід зазначити, що їх дослідження проводилися в межах характеристики що стосувалися лише окремих аспектів теорії і практики застосування ст. 442 КК України. Комплексних монографічних досліджень питань кримінальної характеристики геноциду на цей час в Україні фактично не проводилося. Тому теоретичне розроблення цієї проблеми сприятиме правотворчій та правозастосовній діяльності, а дослідження є актуальним для теорії кримінального права.

Зазначене обґрунтовує актуальність дослідження проблем кримінальної характеристики геноциду, яка зумовлена, з одного боку, необхідністю розроблення в теорії кримінального права концептуального підходу до визначення геноциду та його кваліфікуючих ознак, а з іншого – потребами практики у науково-обґрунтованих рекомендаціях щодо застосування відповідних норм Кримінального кодексу України.

Теоретичним підґрунтям для виникнення нового в міжнародному праві терміна “геноцид” стали дослідження подій Другої світової війни та інших фактів масового знищення людей через національну, етнічну чи расову приналежність або релігійні переконання. Так, у 1944 р. польський кримінолог Р. Лемкін уперше запропонував термін “геноцид” та сформулював ознаки цього складу злочину.

Правові передумови для криміналізації геноциду на міжнародному рівні були створені в ході діяльності Нюрнберзького трибуналу (1945 р.), який розглядав факти масового знищення людей під час Другої світової війни. Міжнародна оцінка геноциду, вчиненого під час Другої світової війни, значно прискорила прийняття Конвенції ООН “Про попередження злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948 р. [8, с. 56].

Правовою основою міжнародного переслідування геноциду є положення міжнародного права, основні з яких встановлюють, що геноцид є злочином, до якого не застосовуються строки давності; за його вчинення особи несуть відповідальність за міжнародним правом незалежно від того, чи встановлена така відповідальність у національному праві; особи, які вчинили геноцид, підлягають покаранню незалежно від того, чи є вони службовими чи іншими особами та чи поширюється на них недоторканість, встановлена окремою державою.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що на основі норм міжнародного права як геноцид можна кваліфікувати лише ті випадки знищення національних, етнічних, расових та релігійних груп, що вчинені після набрання чинності Конвенції 1948 р., тобто після 12 квітня 1951 р. Інші подібні діяння, що

відбувалися раніше, повинні кваліфікуватися згідно із законами, які діяли на момент їх вчинення.

Основні положення Конвенції 1948 р. імплементувалися в наш Кримінальний кодекс 2001 р., в якому в ст. 442 вперше встановлена відповідальність за геноцид. Так, у ст. 442 КК України, реалізовані положення статей 1 і 3 Конвенції 1948 р. При цьому положення ст. 4 Конвенції 1948 р., згідно з яким за вчинення геноциду особи підлягають покаранню незалежно від того, чи є вони службовими чи іншими особами, не відповідає змісту ч. 1 та ч. 3 ст. 80, ч. 1 ст. 105, ч. 1 та ч. 3 ст. 126 Конституції України, згідно з якими Президентів України, народним депутатам України і суддям на час виконання повноважень гарантується недоторканність. Імунітет таких осіб фактично унеможлиблює їх кримінальне переслідування за геноцид на державному рівні. Це дозволяє стверджувати, що вимога, зазначена у ст. 5 Конвенції 1948 р. щодо необхідності передбачити ефективні заходи покарання осіб, винних у вчиненні геноциду, у вітчизняному законодавстві дотримана не у повному обсязі [9, с. 104].

Варто звернути увагу на рівні кодифікованості норм міжнародного права, виділивши основні періоди розвитку кримінальної відповідальності за геноцид:

- 1) нюрнберзький період пов'язаний зі створенням і діяльністю Нюрнберзького і Токійського трибуналів; був уперше запропонований термін “геноцид”;
- 2) постнюрнберзький період – криміналізація геноциду на міжнародному рівні;
- 3) гаазький період – вперше розглядаються кримінальні справи стосовно геноциду Югославським та Руандійським міжнародними трибуналами;
- 4) римський період – створено постійно діючий орган – Міжнародний Кримінальний суд, до юрисдикції якого входить геноцид [10, с. 423].

Геноцид є міжнародним злочином, до якого не застосовуються строки давності, за його вчинення настає кримінальна відповідальність за нормами міжнародного або національного права, незалежно від того, чи є суб'єкт цього злочину посадовою або іншою особою та чи поширюється на нього недоторканність, встановлена окремою державою.

Незважаючи на те, що Україна ратифікувала основні міжнародні договори, які передбачають відповідальність за геноцид: Конвенцію “Про попередження злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948 р., Конвенцію “Про незастосування строків давності до військових злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 р., не всі їх положення були імплементовані в законодавство України.

На основі норм міжнародного права як геноцид можна кваліфікувати лише ті випадки знищення національних, етнічних, расових та релігійних груп, що вчинені після набрання чинності Конвенції 1948 р., тобто після 12 квітня 1951 р. Інші подібні діяння геноцидом, у правовому розумінні, не можуть бути визнані. Згідно з чинним ККУ як геноцид кваліфікуються лише ті діяння, що вчинені після вступу його в законну силу. Випадки геноциду, вчинені з 12 квітня 1951 р. по 1 вересня 2001 р. кваліфікуються відповідно до норм міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30 – ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001 р. – № 25-26 – ст.131.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. // Збірник чинних міжнародних договорів. – 1990. – № 1. – ст. 25.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 27. – ст. 370.
5. Конвенція про запобігання злочинам геноцид та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 15. – ст. 345.
6. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року // Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1969. – № 14. – ст. 104
7. *Бем М. В.* Міжнародно-правові погляди Р. Лемкіна щодо кваліфікації окремих прикладів масових порушень прав людини як злочину “геноциду” / М. В. Бем // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013.– № 6-1.– С. 208-211.
8. *Строкова І. І.* Геноцид: поняття та проблеми кваліфікації//Національні інтереси і проблеми забезпечення національної безпеки України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 19 берез. 2008 р.) / І. І. Строкова. – Кіровоград, 2008. – С. 55-57.
9. *Строкова І. І.* Кримінальна відповідальність за геноцид: проблеми застосування та перспективи вдосконалення / І. І. Строкова // Проблеми протидії злочинності у сфері громадської безпеки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (10.10.2008 р.). – Дніпропетровськ, 2008. – С. 103-106.
10. Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 656 с.

Д. Р. Стоян
студентка 2 курсу спеціальності “Право”
факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ УКРАЇНИ ТА ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН

Кримінально-правові норми нашої держави закріплені в Кримінальному Кодексі України (Закон про кримінальну відповідальність), а в Ірані відображені в Законі про ісламські кримінальні покарання Ісламської Республіки Іран.

Перша частина Кримінального Кодексу Ірану складається із 497 статей та 103 приміток (сюди увійшли покарання та склади злочинів категорій худуд, кісас і дійя),